

El poble de Fitor, en plena serra de les Gavarres, és un terme de poblament dispers que s'ha acabat abandonant a causa de l'escasa rendibilitat de l'explotació del bosc. És, podríem dir, la darrera estribació de la serra quan es fon amb el pla i forma una península boscosa, lleugerament inclinada cap a la nord, d'una alçada mitjana de 200 metres. Aquesta península boscosa sobre el pla va unida a la serralada principal per un istme que és el coll de la Ganga, per on discorre avui en dia la carretera comarcal de la Bisbal a Calonge. Aquesta pas va ser ja en el seu temps un camí romà. Per la seva situació, Fitor ha estat una cruïlla de camins, que connectaven la zona de Girona amb la costa i el pla de l'Empordà.

Poblament immemorial

L'origen del nom de Fitor, que vol dir fita o terme, tant el seu sentit figurat com en el real, és incert. Joan Botey, un dels majors propietaris de la zona i estudiós d'aquest paratge, sosté que podria provenir del moment de màxim esplendor territorial del comtat d'Empúries (s. IX), en el que els seus límits anaven de les les Corbères al Roselló, fins a aquesta serralada. El nom apareix escrit per primera vegada l'any 948 amb motiu de la consagració de la seva parròquia, però consta ja com un dels pobles fundadors integrant l'actual nucli. El poblament de les muntanyes de Fitor és immemorial. Al seu terme s'hi troben separats per poca distància, un gran nombre de monuments megalítics, alguns d'ells de grans dimensions, que ens evocuen la presència en el territori d'una cultura molt anterior a la nostra era. Hi trobem el nucli dolmènic més dens de la zona de les Gavarres, i un dels principals de Catalunya. Actualment s'hi coneixen dotze megalits. Els més coneguts es troben a la serra d'en Cals, on s'hi troben molt ben conservats el dolem dels Tres Peus, el de Tres Caires i el de la Serra de Calç, des dels quals es tenen unes vistes del massís de gran bellesa. També es conserven runes de poblats ibèrics i alt medievals. Així mateix, es coneix també la presència dels romans, a les rodalies del mas Plaja i mas Vidal, i segurament del mas Torroella.

L'element més notable i simbòlic de Fitor, a banda dels seus boscos, camins i rieres, és sens cap mena de dubte l'església de Santa Coloma. Situada al cor neuràlgic i sentimental del terme, en mig d'una esplanada que s'obre dalt d'un turó ben abrigat per la resta d'elevacions, es va consagrar el 29 de gener de l'any 948. És un edifici romànic de gran interès, que té en el campanar -cloquer, un dels seus principals atractius.

Els camins més fresats són els que hi porten des de Fonteta, Sant Climent de Peralta —on enllaça amb la carretera de Girona a Palamós—, de Mont-ras i del coll de la Ganga. Al lloc van tenir domini els bisbes de Girona i els senyors de Palau-sator.

Al cor del massís de les Gavarres

En l'època daurada del suro, els boscos de Fitor van proporcionar molta riquesa als seus propietaris, que eren l'enveja de la comarca. Són aquells senyors del segle passat que es van anar traslladant a la Bisbal d'Empordà o a Palafrugell. El cens de masos habitats en aquella època era de 15, tots ells amb una important població. Actualment resten pocs masos habitats. Malgrat tot, és un dels paratges més encisadors de les Gavarres, on encara és possible respirar la màgia d'un entorn natural que antigament havia estat intensament habitat.

Les masies més notables de Fitor, que encara romanen dempeus, són dels segles XVII al XIX. Destaquen Can Plaja, Can Cals i Can Torroella. En aquest darrer hi va néixer el literat i erudit Miquel Torroella i Plaja (1858-1899), novel·lista i poeta, que va escriure diverses obres sobre tradicions i fets de les Gavarres: Cuentos que són historia: Fitor i Coses de casa, i una Història de Palafrugell i la seva comarca, tots ells reeditats recentment. Va ser fundador del periòdic El Palafrugellenc.